

La poesia de Joan Vinyoli, dels llunys al botó de la roda

CRISTINA BADOSA MONT > TEXT

El 30 de novembre de 2009 fa 25 anys de la mort del poeta Joan Vinyoli. Des d'aleshores els estudis sobre la seva poesia ens han donat a conèixer l'abast i profunditat d'una obra que el temps lentament fa sobresortir en la poesia catalana i en el conjunt de la poesia contemporània. Dels tres espais que graviten a l'entorn del seu món poètic –Santa Coloma de Farners, Begur i Barcelona–, aquesta volta ha estat el torn de Begur de retre-li un homenatge. En el seu moment, parlo dels anys cinquanta, seixanta i setanta, Vinyoli va passar per aquesta vila, discretament com a poeta, si bé encara se'l recorda com a estiuejant, un estiuejant peculiar, que la respectuosa tolerància dels begurencs amb prou feines deixa endevinar. I és precisament l'esperit obert dels seus habitants i també l'elegància de la vila i del seu esplèndid entorn els que el van captivar per sempre, com es palesa en molts poemes d'*El Callat* i en bona part de l'obra posterior.

L'obra posterior a *El Callat* va venir tard: set anys separen aquest llibre del següent, *Realitats* (1963), i set més de *Tot és ara i res* (1970). A partir d'aleshores el ritme de publicació del poeta s'accelerà fins a la seva mort, el 1984, amb set llibres més en nou anys, alhora que el reconeixement unànime es multiplicava en premis. Però la trombosi cerebral que va patir el 1977 el va afeblir i el va allunyar de Begur; el seu darrer estiueig a aquesta vila va

ser l'agost del 1978, a l'hotel Begur. És per aquesta raó que per als begurencs el record de Vinyoli com a poeta és vague, com una peculiaritat més que s'afegeix al record de l'estiuejant. L'homenatge que li ha fet Begur, i que té com a objectiu retornar-li allò que per al poeta va significar, tindrà la seva continuïtat el 30 de novembre a Arts Santa Mònica de Barcelona, coincidint amb el dia de la seva mort, i posteriorment a l'Ateneu Barcelonès, on Vinyoli va passar moltes hores de lectura i tertúlia.

Vinyoli va passar discretament per Begur com un estiuejant peculiar

Quan al capvespre bufa el foranell
i a un cap de l'esquellera encén el far
de cop la nit, silenciosament,
algú s'ho mira tot des del Cafè
dels Pescadors, Gevent rom de records,
els ulls humits, de somnis entelat.
Norfeu precís, immòbil, dins la mar
la proa de la quilla, no fendeix
les aigües negres.

Foraster, què vols?

Begur i l'experiència de l'obert

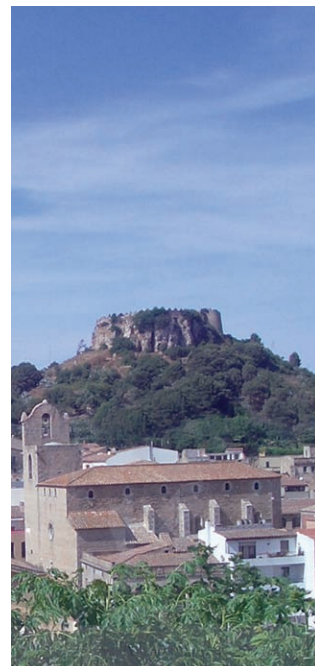
Quan l'agost del 1954 va instal·lar-se a can Pallí, una casa d'indians de tres plantes que havia llogat amb les famílies de les germanes de la seva esposa, va experimentar els efectes d'un descobriment que per força havia d'afloiar a la seva poesia. Tenia quaranta anys i estava en la plenitud de la vida, i això significa també que sentia la necessitat de superar la seva poesia anterior, marcada per l'elegia i el record. Era el moment de viure intensament i amb passió, i Begur li ofería l'espai que necessitava. En primer lloc, el paisatge s'imposava amb una força embriagant, que ell traslladà a la poesia amb una imatge que esdevingué cabdal en aquest període: l'obert. Joan Vinyoli traslladà aquesta imatge, que té una rica tradició poètica i filosòfica, a la seva experiència immediata sota diferents formes: els llunys, la mar fonda, els cels estelats. El poeta alemany Rainer Maria Rilke, del qual el poemari *El Callat* és deutor, sobretot dels *Sonets a Orfeu* que va traduir, l'influí pro-

fundament, però també Friedrich Hölderlin, i d'alguna manera devia estar familiaritzat amb la filosofia de Martin Heidegger; tots aquests van ser tema de conversa, ben segur, de les moltes xerrades amb els seus bons amics Francesc Gomà i Joan Petit a l'Ateneu Barcelonès, als aperitius a les platges de Begur, a les sobretauls, als passejos en barca, a les caminades i excursions i al cafè del Centre Artístic Begurenc.

El concepte de l'obert és objecte de diferents interpretacions segons Rilke, Heidegger i Hölderlin. Per a Rilke significa l'*imens*, una llibertat d'obertura indescriptible del qual els animals i les flors formen part. El filòsof Martin Heidegger considera que l'obert de Rilke es troba en l'ésser mateix, en la seva intimitat eterna que el tanca, privat de centre i orientació, i, per tant, significaria un retorn a l'opacitat de l'inconscient. Finalment ens trobem amb l'*abisme* de Hölderlin, i en aquest cas Dionís, el déu del vi, seria el portador dels signes dels déus als homes, en l'espai comú del cel i la terra. Aquest eix

>> *Fragment de poema manuscrit per Joan Vinyoli.*

>> *Begur*

El poble li ofería l'espai que necessitava per viure intensament i amb passió

de recerca del més enllà, tant a l'interior com a la natura, al vertigen dels grans abismes i a la realitat de les petites coses, recorre tota la poesia de Vinyoli. I és la capacitat d'il·luminar i donar sentit a la vida de cada dia el que el converteix en un dels nostres més grans poetes; perquè la distància entre la il·lusió i la realitat, que és la causa del gran desencís, pren un sentit èpic, de lluita per l'existència, d'una gran intensitat poètica. Però el motor de la seva poesia, que ho fou també de la seva vida, és la passió, des d'un vitalisme que ens arrossega per sobre de l'adversitat, la desolació i la desesperança davant el pas del temps. Davant la realitat, Joan Vinyoli dubta, i la seva única certesa de redempció està en l'acte creador de la paraula; aquesta manca de messianisme fa que la seva arriscada experiència ens commogui profundament. Les dues imatges poètiques de la seva adolescència al bosc de Santa Coloma de Farners –el boscafer-llenyaire, que personifica la vocació poètica, i el vent d'aram, la consciència de la destrucció del temps–, prenen en la plenitud de la maduresa una dimensió profundament existencial: la lluita contra la destrucció només és per la paraula carregada de la passió per la vida. Vinyoli s'endinsa en el pensament cercant més enllà del món tranquil·litzador i immediat, és un capbussador que es troba en la línia entre vida i mort, raó i follia. Es llança a la recerca d'una altra manera de viure i es troba que la mort no és un punt al final d'aquesta, sinó que coexisteix amb nosaltres: «Viu la teva vida / mesclada amb ells. / Usa dels morts així», escriu a *El silenci dels morts* (*Vent d'aram*).

>> *Retrat de Joan Vinyoli pintat per Ignasi Mundó.*

Les crisis creatives

Els llargs silencis entre 1956 i 1970 fan la impressió d'una certa irregularitat. S'escolen set anys entre *El Callat* (1956), que com hem vist ja marca un gir important, introduint una nova aproximació a la vida i a la poesia, i *Realitats* (1963), que significa una atenció a la realitat immediata, segurament empès per la nova tendència cap al realisme històric que aquells anys representaven *Da nucis pueris*, de Gabriel Ferrater, *La pell de brau*, de Salvador Espriu, o *Vacances pagades*, de Pere Quart. Però Vinyoli es continuava mantenint molt obert a la il·luminació poètica, com ens mostra al poema *Aperitiu a la platja*

amb acompanyaments de trons, on presenta els dos nivells d'aprehensió del món: el real immediat, i les expressions més òrfiques de deixar-se submergir en la natura.

Les onades s'encrespen sota el vent,
la tronada rebota per les penyes.
Dues angleses sintonitzen llunys.
Qui beu cascall amb rom
desafiant les ombres.

Ah, solituds reconeixent-se,
[descobriments de cels
inconeeguts, enyorament d'omplir-se
terriblement.

De què?

Tot és ara i res (1970) deixa un altre llarg període de set anys al descobert. El poemari reprèn la línia indagatòria, el sentit de l'existència, la recerca de la felicitat, el pas del temps que tot ho esborra. I l'amor, l'altre motor de l'energia vital i creativa, però també la mort, no només la mort d'un mateix, sinó la que espanta: la mort dels amics més estimats, com Joan Petit i Margarida Fontseré, i la fragilitat de la bellesa.

Però quan em recordo dels amics
[que han mort
irremissiblement, els insubstituïbles,
em torno un gira-sol que puja d'un femer
i fa com un que parla amb entelada veu,
en una tarda càlida d'estiu,
davant el somriure dels morts
[que se li fan propers.

Ara tot d'una la tenora
ressona a Pals i contemplem les illes
i sempre dic, mirant la Torre de les Hores:
davant aquestes coses cal plorar.
Passa la tarda sobre els camps d'arròs
de l'Empordà xops d'aigua.

És ben palesa, doncs, l'evolució que s'havia esdevingut durant catorze anys, una evolució que era producte de crisis. En primer lloc, la crisi del pas a una nova concepció de la poesia que, en contacte amb Begur, i coincidint amb la seva etapa més vital i passional, començà a prendre forma a *El Callat*. La febrada realista no li acabava d'escaure, tanmateix *Realitats* l'ajudà a fer el salt cap a una poesia més propera a la quotidianitat de les petites coses, sense perdre, per sort,

Les crisis de Vinyoli són el dubte per trobar l'encaix entre allò vist i allò dit

>> Begur.

aquella dimensió de recerca existencial i d'atracció per l'obert. Amb *Tot és ara i res* arribà a la maduresa poètica, el simbolisme portat de la realitat més immediata a l'abisme de la raó existencial. A partir d'aquest llibre la resta de l'obra va anat apareixent amb una continuïtat que dóna la plena dimensió d'una línia poètica que s'anava consolidant, afegint noves capes a les antigues que retornaven, no sempre en la forma d'elegia, sinó sovint en una revolta per recuperar l'antiga passió. Al poema *Temps*, de *Vent d'aram*, Vinyoli va escriure:

Torna'm a la furiosa
passió que de mi va fer un altre.
Ja no seré mai més el noi
que feia jocs.
I me n'alegro.

I encara al mateix poemari, a *Gorgs*, el poeta lluita en un combat a mort amb la vida, l'única que té sentit, i recupera la passió de viure-la:

Temps perdut. Temps perdut.
[Temps perdut.
Repetir unes mateixes paraules
[per majors profunditats,
és potser despullar-se per trobar el camí
de l'altra banda.
Gorgs.

I recupera el desig de saber més, perquè el coraller sempre ha de baixar a les profunditats del mar, creador-pensador, ha d'experimentar sempre, no interpretar, sinó experimentar, a la recerca de nous sentits, com ens diu a *El guany*:

Mai no et rendeixis.
Gira't del costat
on abans veies el penell
que et feia creure en l'últim crit
del gall dels boscos.
Entra
mar negra endins i baixa al fons.

Quan pugis, coraller, i t'hagis tret
el feixuc escafandre,
t'hauràs guanyat una mar llisa
i el vol del gavià.

En aquest poema retrobem dues de les grans imatges de la seva poesia: d'una banda la del gall salvatge d'*El Callat*, que significa la creació poètica, el crit i l'inasoluble, i de l'altra la mar fonda, una lluita amb el desconegut misteriós, no mancada de risc; un penetrar al fons d'un mateix per aconseguir la paraula poètica i amb aquesta la pau de l'esperit inquiet. S'ha dit que *Vent d'aram* fa de frontissa entre els tres poemaris anteriors i els posteriors, en què l'assumpció del pas del temps i la vellesa

>> *Sanguina de Joan Vinyoli dibuixada pel pintor i escultor Esteve Monegal.*

Vinyoli dubta, i la seva única certesa de redempció està en l'acte creador de la paraula

té una desesperació temperada gràcies a l'eternitat guanyada per la paraula poètica.

Els llargs silencis de Joan Vinyoli són crisis plenes de riquesa, de lluita per trobar l'encaix entre allò vist i allò dit, en un combat que només s'acaba amb la mort; una recerca insaciable que té molts paral·lelismes amb el que Gilles Deleuze explicava sobre Michel Foucault i que de fet és comú a tots els pensadors i –jo hi afegiria– als creadors autèntics: no estan mai satisfets amb el que acaben d'enllestir, perquè saben el que els manca encara, per arribar a expressar el que voldrien. Joan Vinyoli pertanyia a aquest grup exclusiu. Ho explicà al primer poema de *Cercles*, amb la justesa i profunditat a què arriben els poetes:

Un altre cop vols agitar les aigües
del llac.

Està bé, però pensa
que no serveix de res tirar una sola pedra,
que has d'estar aquí des de la matinada
fins a la posta, des que neix la nit
fins al llevant

–tindràs la companyia
de les estrelles, podràs veure l'ocellassa
de la nit negra covant l'ou de la llum
del dia nou–,

assajant sempre cercles,
per si al cap de molts anys,

[tota una vida, et sembla
–i mai potser no n'estaràs segur–
que has assolit el cercle convincent.

El botó de la roda

Emprant la citació que fa Josep-M. Sala-Valldaura al llibre que va dedicar a Vinyoli un any després de la seva mort, es pot afirmar com Isadore Ducasse, comte de Lautréa-

mont, que «els poetes contenen el pensador»; Sala-Valldaura hi afegeix: «però no pas a l'inrevés». El cercle, el botó de la roda, la circularitat, són imatges recurrents a la poesia de Joan Vinyoli: donar voltes a la mateixa vida fins a la mort, assajar l'obra més ajustada al que veiem i aconseguir dir exactament el que veiem. D'altra banda, el món gira i el poeta, com la resta d'éssers, gira portat pel seu propi impuls, s'oblida de l'ésser i s'allunya del seu centre de gravetat, casa, cabana o castell on aixoplugar-se i viure. Retornem a l'obert del principi, que està més lluny que el món exterior i més a prop que el món interior; l'anar i venir d'aquest obert. El juny del 1966, a Begur, escrigué a *Sunt lacrimae rerum* (*Tot és ara i res*):

Tot giravolta com en un parc d'atraccions,
però tu i jo vivim al botó de la roda,
on és imperceptible el moviment.

I, més de deu anys després, a *Sacrifici* (*Cercles*), reprenia la mateixa imatge:

Del pujar i del baixar en dic sempre
[una mateixa cosa,
i sempre repeteixo la mateixa cosa:
En el botó de la roda
no hi ha moviment.

Joan Vinyoli no era un poeta de circumstàncies, era un poeta que se la jugava a cada vers, en el seu anar i venir del món exterior a l'interior, en una coexistència amb la mort que només té fi quan s'acaba la vida.

Cristina Badosa
és professora d'universitat.

>> Begur.

